

bu sahada da bu ciddi yaradılıqlı naflıyyatları alda edilmişdir. Maqalada mahz bu illarda çəkilmiş televiziya filmləri haqqında danışılır, konkret filmlər mövzusu, ssenari, rejissor işi və dijər estetik rəsədənlərə baxımdan təhlil olunur.

Acır söyler: gudiovizual, dramaturgîka, film, ekran, salgama, telefilm

1. Giriş: Problemincovuluğu

Bu gün Azərbaycan televiziyasının ekran məhsulları içerisinde sənədli və bədli televiziya filmləri vacib seqment kimi öməli yer tutur. Bundan başqa hazırda bir çox verilişlər məhz film estetikası ilə çəkilərək tamaşaçılara təqdim olunur. Bu cür verilişlər yüksək dramatizm ilə fərqlənir və daha çox yadda qalan olur.

Estetik tasarı və audiovizual parlaqlığı ilə fərqlənən bu film və verilişləri tamaşaçılara «Azbəycəntелефilm» adlanan qurum təqdim edir. Həmin yaradıcı qurumun tarixi Azərbaycan televiziyasının (AZTV tarixinin bir parçasıdır. 1956-ci ildə «Samad Vurğun» sonadlı-xronikal filminin (rejissor Nariman Şıxalıyev) 1957-ci ildə isə ilk bödül televiziya filmi olan «Aygün» ünkilişi ilə (rejissor Kamil Rüstəmbayov) asası qoyulmuş bu qurum (1:2:4;5) indi da maraqlı filmləri ilə öz yaradıcılıq yoluνun davam etdirir. Kino sənəti sahalarınınlığında televiziya filmi xüsusi olaraq TV yayım şəbəkəsi ilə göstərilmək üçün çəkilen film kimi xarakterizə edilir (5, s. 107). Həm də göstərilir ki, televiziya filmi çəkilekdan təsirin kicik ekranдан qəvrənlənməsinin özünməxassus xüsusiyyətləri nəzərə alınır. Buna uyğun olaraq telefilmin kompozisiya quruluşu və təsir vasitələrinin öz spesifikasiyası olur. Məsələn, belə filmlərdə, adətən, orta və iriplanlar üstünlük təşkil edir, ümumi planlara az yer verilir. Daha çox məkanı barədə ümumi təsəvvür yaratmaq lazımlı olduğuda və ya üvnəni göstərmək zəruri olduğda ümumi plana müraciət edilir. Əlbəttə, sənət kriteriləri baxımından telefilm öz başlangıcını kinomatografiyadan götürür. Buna görə də sonatnəsərlər müasir sonadlı filmlərinin estetik problemlərindən bəhs edərək ilk sənədli kinosujetlərə istinad edirlər. Bu baxımdan hələ XIX əsrin sonlarında fotoqraf A. Misonur Bakı neft mədənlərinə çəkdiyi kinosujetləri müasir Azərbaycan telefilminin sənət ölçüləri üçün başlangıç kolunun oynamasını qeyd edən təddiqatçıların (1:2:6) fikirləri ilə tam razılıq. Bu manada professor Aydin Dadaşovun sənədli kinonun inkişafı, o cümlədən səsin və diktör mətninin ekranə gəlişi ilə telefilm estetikası arasında paraleller aparması problema elmi yanaşma baxımından çox maraqlıdır. Müəllifin fikrincə, «səsli kino ekran publisistikasına ikinci hayat verdi və onu canlandırdı. İş burasındadır ki, o vaxta qədər (1936-ci ilə qədər-Q. M.) çəkilmüş, kino ləntləri asasında xronikal xarakteri daşıyır və həmin filmlarda konkret insana müasibət yox idi» (2, s. 6). Bu proses cəlalından sonra televiziya həmin estetikani azx edərək telefilmərin nüümənəsinədən ona yeni ekran havatı vermiş oldu.

2. Kicik ekranda ilk televiziva filmleri

1956-ci il fevralın 14-də müntəzəm yayımı başlayan Azərbaycan televiziya haftada cami üç dəfə efrə çıxmasına baxmayaq, elə həmin il xalq şairi Səməd Vurğunun dəfnini aks etdirən ilk sənədli-xronikal filmini (rejissor-oper-

tor Nəriman Şıxəliyev) nümayis etdi. 1957-ci ildə isə ilk bədli televiziya filmi olan "Aygın" ekranlara çıxdı. Beləliklə, həm sənədlü, həm də bədli telefilm sahəsində müyyən yaradılıq təcrübəsi qazannmış, eyni zamanda Markozi TV-nin da bu sahədə nümunülərindən bəhrələnərək maraqlı ekran əsərləri ilə öz yoluunu davam etdi.

Şübhəsiz ki, ötən illər ərzində televiziya filimlərinə aid dramaturji estetikanın am mülkəmən nümunələrin Azərbaycan sənədli kinosuna qıyməti təhfələr vəmisi "Azərbaycantelefilm" yaradıcılıq birliyi tərtib etmişdir. Hələ sovet döndəmən mükməmməl texnoloji bazaya və güclü kadər potensialı malik olmuş bu qurum mövcud olduğu illərdə Azərbaycanda sənədli kino və televiziya sənətinin inkişafında ciddi təhfələr vermişdir. Bu yaradıcılıq birliyi üçün ilkin bazanın yaradılması qismən 60-cı illərin avvalalarına təsadüf etsə da, böyük bir yaradıcılıq birliyi kimi onun sistemli faaliyyəti bir qədər sonrakı təsadüf edir.

Xronologiyaya göre, 1970-ci ildə sənədi və bədi filmlər birliyi olan "Azərbaycan televiziyası" yaradılıb. Onun qarşısında televiziya ilə kinonun sintezi olan qisametralı bədi və sənədi filmlər çəkmək vəzifəsi qoyulur. Sovet dövründə sənədi-xronikal salnamaların və bədi televiziyya filmlərinin yaradılması bu yaradıcı qurumun atası işinə çevirilir. Qısa müddədə peşəkar kadrların köməyi ilə həmin yaradıcılık birliliyində məraqlı ekran asarıları çəkilir.

Burada birince məqəm ondan ibarət idi ki, həmin filmlər Moskvada xüsusi yaradıcılık komisiyاسında qəbul edildikdən sonra ekranə vasiqə ali bilidir. Həmin prosedür müəyyən dərəcədə bürokratik təsir bağışlaşa da, ümumən sənət meyərləri və efr yaradıcılığının tələblərini gözləmək bağışından müsbət qiymətləndirirdilər. Məhəkən əsərlərin ciddi ənənələrini yanıqlasmasında "Telefilm" əz dramaturji kanonları və estetik kateqoriyaları olan yaradıcılıq mərkəzindən çıxmışdır. Bu gün kino sənətizimiz, ümumiyyətə, incasənətizimiz manevi potensialı, siması sayılan tanınmış sənətkarların əksarıyyəti həmin yaradıcılıq mərkəzində şərqi yaradıcılıq yolu keçmiş (4, s. 142) və Azərbaycanda ekran yaradıcılığı isənətə uyğun təhsilər vermişlər.

"Azarbaycantelefilm" yaradıcılıq birlüyü qarşısına qoyulan məqsədi qısa bir zamanda doğruldu. Onun əntənə asırın 70-80-ci illərində istehsal etdiyi xronikal, senadlı və bədli televiziya filmları Azərbaycanın tarixi keçimini, mədəni-mənəvi və mədəni irlərini, bənzərsiz etnoqrafiyasını, folklor incilərini keçmiş SSRİ-də və bütün dünyada tam dolgunluq ilə təbliğ olunmasında özünəməxsus rol oynadı. Tezliklə bu yaradıcılıq qurumunda qüdərli sənətkarlarımıza kino sahnəsi yaradıldı: rejissor Rəşad Kazimovski görkəmli sahə xadimləri olan Nəsibe Zeynalova və Başir Səfəroğlu haqqında, rejissor Arif Qasıyev böyük bestəkarlar - Fikrət Əmirov və Niyazi haqqında, Nazim Abbas şöhrəti müğənni Raşid Behbudoğlu haqqında, Oqtay Babazadə maşhur rəssam Təğrıl Nərimanbəyov haqqında maraqlı portret filmləri yaradıslar. Ə də məlum oldu ki, bu qüdərli şəxsiyyətlər yaradıcı aməkdaşlığı, ümumiyatı, "Telefilm"in yaradıcı potensialının formalşamasına əsaslı təsir göstərdi (4, s. 143-144). Həmin qurumun məhsulu olan sənədli filmlər zaman-zaman ümumittiqəvət beynəlxalq kino

Telefilmlerin məzmununa təhlili göstərə ki, sovet dövrü Azərbaycan adəbi mühitində, mədaniyyət və incasət almışında sayılıb-seçilan şəxslərin aksaryətinin yaradıcı fəaliyyəti bilavasitə "Telefilm"la bağlı olmuşdur. Məsələn, Azərbaycan jurnalistikasının ağısaqqallarından biri olan Hacı Hacıyev müyəyan dövrdə "Telefilm"ə rəhbərlik etməsi bu qurumun məzmunu və zəngin dramaturji şəxslər baxımından cəlilinənəşinə kömək etmişdir. Ə, bir səra görkəmləi şəxslər adamları haqqında sənədi filmlərin çəkilməsinə xüsusi təsəbbüb göstərmiş və bu sahada yaxşı anara yaradıb bilmişdir. Məhz H. Hacıyev kimi yaradıcı şəxslərin sayasında sayesində "Telefilm"də müxtəlif şəpkidə, müxtəlif janrlarla hayatımızın müxtəlif sahalarına dair, müxtəlif dövrlər və ictimai prosesləri aks etdirən filmlər çəkilib: etnografiya, folklor, ekologiya, uşaq musiqi filmləri və s. Əgər etnografiya, folklor filmlərinin çəkilişi rejissor Nazim Abbasovun adı ilə bağlıdırsa, ekologiya problemlərini açıqlayan, başarı vətəndaşlıq mövqeyindən çıxış edən filmlər daha çox rejissor Nazim Rzayevin, uşaq aləminin aks etdirən nekrənə mahsuluları, o cümlədən cizgi filmləri rejissor Vahid Behbudovun, musiqi filmləri rejissor Arif Qaziyevin, idman dünyasının dramatizmini, gərginliyini və güzelliyini göstərən filmlər rejissor Oqtay Babazadənin adı ilə bağlıdır.

Tezlikli "Telefilm" öz orijinal və calbedici ekran məhsulları ilə baş verən hadisələrin canlı xronikasını və vizual salnaməsini yaradaraq Azərbaycan təxərinin bir parçasına çevrilmüşdür. Ümumiyyətlə, agar 60-90-ci illər ölkə mədəniyyətinin intibah dövrü sayılırsə, onda fəxrlə deyə bilirik ki, həmin dövr "Telefilm" in kino yaddaşında yaşayır.

3. Müstəqillik illəri: ekranda publisistik məzmunun güclənməsi

Azərbaycanın öz müstəqilliyini barpa etməsi ilə (18 oktyabr 1991) ölkənin asas televiziyası olan AzTV əyalət kanalından müstəqil ölkənin populyar media tribunasına çevriləmək imkənlərə etdi. TV-nin cəmiyyətə sərvətə artan mövcəyi və rolu jurnalistlərin pəşəkarlıq sahiviyəsinin yüksəkləşməsi ilə yanışlılıqlarda yüksək sosial məsuliyət və operativ hərəkət etmək bacarığı, cəmiyyətə yabançı olan hadisələr və onları törəndənlərə qarşı barışmazlıq tələb edirdi. Müstəqilliyin ilk illərində ekranlarda tənqidi verilişlərin artması. Məhz bununla bağlı idi.

Müstəqillik illəri Azərbaycan televiziyasının camiyyətə baxı prizması - əmək xəli dayısıdır, yaradılıcılıqçılarının genişləndiridi. Dünya tacribasından bəhrələnmək, globallaşan dünyanın TV sistemində integrasiya qəçiləmə oldu. Verilişlərin forma və məzmununda, onların auditoriyyata çatdırılmasında yenidənqədimat üsulları meydana çıxdı. Həmin dövrdə Azərbaycan televiziyasının ekranından bir sırada yadda qalan verilişlər göründü: "Cəbhə xəttindən qayıtmış" "Milli qəhrəmanlarımız", "Qəhrəmanlıq albomu", "Bura Vətəndir", "Tariixin yadı", "Gizli və aşkar", "TV kuryer", "Ümid qapısı" və s. verilişlər məhz bu qəbilədən idı.

Bu dövrdə çəkilən televiziya filmlərində isə Azərbaycan müstəqilliyinin

ekran salnaməsini yaratmaq, neft mővzusunu işçiləndürməq və Qarabağ müharibəsinin yaradığı problemləri kino dili ilə bütün dünyaya yaymaq vəzifəsi on plana çıxdı. Bu məqsədə xidmət edən «İşgəl» və «Qəzqunları», «Azərbaycan faciası» sənədi filmləri (rejissor N. Abbas) dəha geniş rezonans doğurmuşdu. Portret filmlərinin artırması da bu dövərə aid etmək olar. Həm siyasi xadimlərə (H. Əliyev, S. Dəməral v.s.), həm də ayrı-ayrı sənət adamlarına (Ş. Ələkbərova, X. Rza, C. Hacıyev) həsr edilmiş filmlər sayca üstünlük taşkil etməyə başlayırlar. Lakin bu filmlərin hamisənin bədii-estetik cəhətdən, eləcə də kino meyarlara baxımdan kamili sənət nümunələri olduğunu iddia etmək çətindir. Əksinə son illərdə bəzi sənədi filmlər adı verilis estetikası ilə hazırlanğıdan onların adəbi material (sənənari) və rejissura sıradan axşamısa gör qabağındadır (3, s. 128). Bu sahada peşəkarlığın bəle aşığı düşməsinin səbəbini həm kadr siyaseti, həm də müstəqilliyin ilə on ilində Azərbaycanda həla teleməhsul bazarının olmaması ilə izah etmək mümkündür.

Dənilim faktırdı ki, həmin dövrdə yaradıcı potensialı dağıldı, peşəkar, sərəstəli kadrlar parən-parən düşdü, ümumiyyətə "Telefilm" öz missiyasından, yaradıcı kredosundan, yönündən ayrıldı.

Bəla yəyinmə, sözsüz ki, yaradıcı birliliyə baha başa gəldi. Xoşbəxtliyindən bu proses uzun çəkmədi. Respublika prezidenti Heydər Əliyevin xüsusi göstəriş və qayğısı ilə "Telefilm" avvalıki yönünü, ənənəsini bərpa etdi. Artıq indi "Telefilm"de iddə 10-12 saat həcmində sənədi filmlər çəkilir. Bu müddətdə 90 adda film ekranra çıxarılıb. Birlilin normal fəaliyyəti üçün lazımi istehsalat bazası yaradılıb. Filmlərin çəkilişi dövlət tərəfindən maliyyələndirilir. İndi birlilik böyük bir serialın çəkilişinə başlamışdır. "Kinoensiklopediya" adlanan bu salname birlilin işgəzar fəaliyyətinə bariz misalıdır.

Televiziya filmi texniki-istehsal texnikası, üslubu və dramaturji materialın qurumu, işlənməsi baxımdan kino və dramaturgiya qanunları, principləri, bədii dəyərlərinə asaslısan da, mahiyətə köklü şəkildə farqlanır: həm fikir baxımdan, həm də rejissor sərhində görə. Bəla ki, agor bədii kinoda dramatik kolliziya bütün əsər üçün nəzərdə tutulursa və sənədi filmlərdə asas amil "ənn dramaturgiyası"ni tapmaq və onu əyani şəkildə göstərməkdir, bu, an daqiq, aydın, effektli olmalıdır. Burada hadisənin vizual inkişafı, mənşəli davamlılıq əsas sayılır. (1;3;5;7). Bu keyfiyyət teledramaturgiyanın bütün janrları, formalar üçün xarakterikdir, istor salname, istor xronika, istorəsə də sənədi filmlər olısn.

Bu gün "Telefilm" in əsas vəzifələrindən biri Azərbaycanın müstəqilliyinin ekran salnaməsini yaratmaqdır. Tarixin sənədi görünümünü toplamaq, təqdim etmək isə çox çatın, əzablı, əsaslı yaradıcılıq axtarışları tələb edən işdir. Müstəqilliyimizin salnaması müstəqil düşmənlik, mővzu sémək, ona tarixi həqiqətin yönündən yanaşmaq deməkdir. Sərr dəyil ki, sovet məkanında biz tariximizə öz mővqeyimizə yanaşmaq imkanına malik deyildik: baş verən ictimai-siyasi hadisələrə yuxarıının gözü ilə baxmaq, yanaşmaq məcburiyyətində qalmışdıq. Sərbəstlik, müstəqillik, azadlıq məhfumları artıq bizim üçün deklə-

rativ məna daşıdır. Biz indi onun necə taqdimı barədə düşünürük və oks etdiririk. Müstəqilliyimizin ekran salnaması dahi Üzeyir Hacıbəylinin milli istiqbələmizin simvolu sayılan "Azərbaycan himni"nın görünüşünün lenta alınması ilə başlayıb. Sonra xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuş film çəkilib. Azərbaycan neftinin tarixinin onqadımdan bu günə kimi olan dövrünü aks etdirən, 7 hissədən ibarət "Odlu məməkət", diplomat İbrahim Əbİlov barəsində "Döniş", Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin fealiyyətinə dair "Azərbaycanın təhlükəsizliyi uğrunda", ilki müstəqil respublikamızın hərbi naziri Səməd bay Mehmandarovun, dövlətminizin yaradılmasında, dövlətçiliyimizin qorunması istiqamətində, tarixi missiyası barədə "Tənha ruh" kimi sənədi-xronikal filmlər çəkilidi.

Ümumiyyətə, salnamənin çəkilişi iki istiqamətdə aparılır: ictimai-siyasi hadisələrin fonundu və ayrı-ayrı şəxslərin timsalında. Hər iki hələ tarixlik, sənədlilik, reallıq prinsipləri gözlənilir, tamaşaçaya düşənmiş imkanları verilir. İctimai-siyasi hadaya faal, bərbaş, dövlətçilik, müstəqillik baxımdan münasibat "İşgəl", "Qısa gün", "Söz əşəqlərə verilir", "Qum dənəsi" kimi ağırli problemlər toxunan filmlərdə özünü ayıran əksini, həllini təpib.

Müstəqilliyimizin salnaməsinin yaradılmasına mərvə müstəqilliyi, ictimai hadisələrə yanaşmaqda sərbəstlik, bas vermiş və bas vera biləcək ictimai-siyasət hadisələrə öz mővqeyini, baxışını bildirmək, onu lenta almaq müstəqilliyibdəkdir. "Telefilm"in mahsul olan bütün filmlərin ana xəttində mütləq müstəqillik dayanır. Etnoqrafik, tarixi-coğrafi orzı məfşumu üzərində qurulmuş "Borgalı", "İnci dərəsi", hərbi sanatımızın salnaməsinin Cümhuriyyət generallarının simasında xatırlanması kimi səciyyələnən "Azərbaycan generalları" sənədi filimdə bu "ana xətt" özünü göstərir. (3, s. 129). Ümumiyyətə, bu dövrə artıq telefilmlərdə hərb mövzusunun önsə öncəməsi diqqəti cəlb edir.

İstər tarixin "sanadırılmasında", isterse də yeni tarixdə yaranan yeni mədəniyyətin yaranışını ləntin yaddaşına köçürülməsində, həm də obrazlı şəkildə təqdimdən "Telefilm" forqlı fəaliyyət göstərə bilir. Bu, eyni zamanda paralel görülmə, hardasa biri digarını tamamlayan ekran-yaradıcılıq əsəridir. Məsələn, "Qobustan" və "Leyli Macnun", "Qız qalası" və "Xan sarayı" (Şəki), və "Ordubadda novruz", "Tənha ruh" (general Mehmandarov) və "Söz əşəqlərə verilir", tariximizin bu gün və mədəniyyət xadimlərimizin barəsində sənədi filmlər: "Tikdim ki, izim qala" və "Sənəz". Heydər Əliyev və Azərbaycan dili" və "Özümlü heç ne aparmayacağım", "Qalalı dağlar" və "Etnoqrafik etüdlər", "Qədim və yeni yollar", "Norveç eskişizləri" və s. filmlər bu qəbilstəndir.

4. Nəticə

Müsəir TV özünün əsas məhsullarından olan televiziya filimini (həm sənədi, həm də badi) ekranlara getirmək və program siyasetində onun öncəmini artırmaqla bu filmlərin bütün növlərinin içinci yeri vərməsidir. Ekran publicistikasının xüsusi dinamika verdiyi bu filmlər cihənləndirdən sonra kiçik ekran estetikasını dərindən axt edərək TV yaradıcılığının vacib bir istiqamətində çevrilişdir.

Müstəqillik dövrünün ilk on illiyində "Telefilm" sənədi kinoya üstünlük

verarək, ekrani sanat ölçüləri baxımında maraqlı filmlər yaratsa qəlşmişdir. Eyni zamanda bu filmləri "informasiya məkanında" farqlandırıb hadisəyə çevirməyə semarəli cəhdər etmişdir. Cənubi müasir dünyamız gündəlik informasiya ilə yaşayır. Sanadlı filmlər də müyyən manada informasiyadır, lakin bu informasiya keçmişdən - mədəni, tarixi irlərimizdən, bu günümüzdən - tərrixən ictimai hadisələrdən, mədəniyyət yeniliklərimizdən toplanıb galacaya göndərənlər informasiyadır.

Müstəqilliyin ilk illərində diqqəti cəlb edən başqa bir tendensiya "Təlefilm" də ictimai-mədəni mühitin parlaq simaları haqqında potret filmlərinin çəkilməsidir. Məsələn, "İstiqlal şairi" (Bəxtiyar Vahabzadə), "Valin üçüncü üzü" (Ferəc Qarayev), "Rəşid Behbudov 20 il sonra", "Şəhərin zirvəsi" (Bülbül), "Ömər Eldarov", "Uzaq, yaxın Lütfi Zada", "Səzin Ədaləti" yüksək peşəkarlıqla işlənmiş maraqlı filmlərdir. Bunlarla yanaşı, "Naila" (rəssam), "Raqqasa" (Təmilla Xudayarova), "Mirvarid" (şairə), "Şəfiqə Axundova", "Rəhile Həsənova" (saz ustası), "Şəfiqə Axundova" (bəstəkar), "Özümlü heç nə aparmayacağam" (Əzizə Cəfərzadə), "Firəngiz" (bəstəkar) filmlərə Azərbaycan mədəniyyətinə temsilsiz olan qadın sanatkarlarının portreti ustalıqla yaradılmışdır.

Bu filmlərdə insan və zaman qarşılığında, dövrün ab-havası, ritmi, insan ömrünün təkrarsız anları aks etdirilmişdir. Bu filmlər bir növ tariximiz, mədəniyyətimiz vizual salnaməsidir. Azərbaycanı dünyaya tanıtmaq, tariximizi, mədəni irlərimizi tagdim etmək məqsədilə çəkildiyi üçün bu filmlərin əksarılığında aktual və baxımıdır. Məhz bu cəhətinə görə da telefilmlər dönenimizin və bu günümüzün ekran yaddaşı kimi qəbul edilir.

İSTİFADƏ OLUNMUS ƏDƏBİYYAT

1. Babəzadə O. Söz, görüntü, montaj. Bakı, 2017
2. Dadaşov A. Gerçəklilik astanasona. Bakı, İşq, 1992
3. Əlizadə Y., Məhərrəmli Q. M. Azərbaycan efi: tarix və müasirlik diapozonunda. Bakı, Nurlan, 2006
4. Xudiyev N. Televiziya, radio, adəbi dil. Bakı, Elm və təhsil, 2012
5. Hüseynov Ə. Kino terminlərinin izah iügəti. Bakı, Elm və təhsil, 2015
6. Məhərrəmli Q. Televiziya haqqında etüdler. Bakı, 1996
7. Bədəlov N. Diqqət film! Bakı, TeasPress, 2023

Gulu Meherremli

Azerbaijani «Təlefilm» in the first years of independence

Summary

The article deals with the history of the development of documentary and feature television films in the period of independence, which occupy an important place as an important segment in the programs of modern Azerbaijani television. These films, which are

Müasir Azərbaycan mediyası - peşəkarlıq standartları və yeni trendlər. Respublika elmi-praktik konfransı distinguished by their distinctive aesthetic effect, audiovisual solution and artistic features, are presented to the audience by the Creative Production Association called "Azerbaijan Təlefilm". Considering the history of this creative institution as a part of the history of Azerbaijan television (AzTV), the author shows that the history of "Təlefilm" is also a part of the history of Azerbaijan, its Chronicle living in the image.

Təlefilm, founded in 1956 with the filming of the documentary-chronicle film "Səməd Vurgun" and in 1957 with the first feature television film "Aygün", continues its creative work with interesting screen works. Təlefilm's compositional structure and imaging tools also have their own specifics. For example, in such films, medium and large plans usually prevail, little space is given to general plans.

Təlefilm, which had an excellent technological base and personnel potential in the Soviet period, made a significant contribution to the development of documentary cinema and television art in Azerbaijan during its existence. Although the creation of the initial base for this creative union partly dates back to the beginning of the 60s, systematically, its activity as a large creative union began in the 70s. In the period of independence (after 1991), more serious creative achievements were achieved in this area. The article talks in detail about television films made precisely in these years, and specific films are analyzed from the point of view of the topic, script, director's work and other aesthetic categories.

Key words: audiovisual, dramaturgy, film, screen, chronicle, telefilm

Гулу Магеррамли

Азербайджанский «Телевильм» в первые годы независимости

Резюме

В статье повествуется об истории развития документального и художественного телевильма, занимавшего важное место в качестве главного сегмента в программах современного азербайджанского телевидения. Эти фильмы, отличающиеся своеобразным эстетическим эффектом, аудиовизуальной яркостью и художественными особенностями, в настоящее время представляют зрителю творческо-производственным объединением "Азербайджантелевильм". Рассматривая историю этого творческого учреждения как часть истории Азербайджанского телевидения (АзТВ), автор показывает, что история "Телевильма" также является частью истории Азербайджана, его летописью, живущей в изображении.

Телевизионное кинотворчество, которое было основано в 1956 году съемками документально-хроникального фильма "Сәмәd Vurğun", а в 1957 году первым художественным телевильмом "Ayğun", продолжает свой путь интересными экранными работами-ми. В статье дается характеристика телевильма как фильма, со-зданного специально для трансляции по сети телевещания, и показано, что при создании телевильма необходимо учитывать особенности восприятия изображения на малом экране. Композиция-онная структура и средства изображения телевильма имеют свою специфику. Например, в таких фильмах обычно преобладают средние и крупные планы, а общим планам отводится меньше места.

Еще в советское время телевильм, имевший прекрасную технолого-гическую

базу и кадровый потенциал, за время своего существования внес значительный вклад в развитие документального кино и телевизионного искусства в Азербайджане. Хотя создание перво-начальной базы для этого творческого союза отчасти совпало с началом 60-х годов, его планомерная деятельность как большого творческого объединения началась в 70-е годы. В период независимости (после 1991 г.) на этом поприще были достигнуты более серьезные творческие достижения. В статье подробно рассказывается о телевизионных фильмах, снятых в эти годы, анализируются конкретные фильмы с точки зрения темы, сценария, режиссерской работы и других эстетических категорий.

Ключевые слова: аудиовизуальное, драматургия, фильм, экран, хроника, телефильм.